

Barbara Ciesielska

"Kresy i pogranicza - tradycja, kultura, obyczaje" : sprawozdanie z sesji naukowej

---

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 573-575

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Barbara Ciesielska

**„Kresy i pogranicza — tradycja, kultura, obyczaje”
Sprawozdanie z sesji naukowej**

21 kwietnia 1993 r. w cyklu imprez III Dni Wydziału Humanistycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie odbyła się sesja naukowa „Kresy i pogranicza — tradycja, kultura, obyczaje”. Jej celem była prezentacja dorobku naukowców z różnych ośrodków akademickich w kraju, specjalizujących się w badaniach nad specyfiką tradycji, kultury, historii, obyczajów pogranicza.

Prof. dr hab. Bazyli Białokozowicz (WSP Olsztyn) wygłosił referat pt. *Wiersze współczesnych poetów rosyjskich pisane po polsku* poświęcony twórczości Natalii Astafiewej, Wasyla Kocznowa i Sergiusza Maszkowa — poetów władających oboma językami. Ich dorobek pisarski powstał wprawdzie w języku rosyjskim, ale znajomość języka polskiego umożliwiła napisanie wielu udanych wierszy po polsku, jak również dokonanie tłumaczeń poezji polskiej, m.in. Tadeusza Różewicza, Czesława Miłosza. Główny problem przedstawiony w referacie dotyczył pogranicza literackiego, owego charakterystycznego obszaru dwujęzyczności, na którym występuje zjawisko bilingwizmu, wnoszące do poezji wiele cennych, oryginalnych i niepowtarzalnych elementów.

Pierwszy z cyklu referatów omawiających podróże na kresy znanych badaczy kultury pogranicza, prof. dr hab. Teresy Kulak (Uniwersytet Wrocławski), poświęcony był *Kresowym podróżom Wincentego Pola*. Pol był pierwszym Polakiem członkiem honorowym Towarzystwa Niemieckiego przy Archiwum Krzyżackim. Po powstaniu listopadowym przebywał w Prusach Wschodnich. Po raz pierwszy w nauce polskiej — według autorki — użył określenia „Pojezierze” dla nazwania ziem leżących między dolną Wisłą a Niemnem. Szczególną uwagę poświęcono w referacie badaniom Wincentego Pola nad dialektami polskimi na Mazowszu oraz wyznaczaniu siedzib ludności polskiej w Prusach; podał też aktualny opis tej prowincji, wzbogacając go refleksją historyczną.

Polskie podróże naukowe po Prusach Wschodnich w I połowie XIX wieku omówił mgr Norbert Kasperek (WSP Olsztyn). Podróże owe odbyli tacy badacze, jak: Marcin Molski i Tadeusz Czacki, napoleoński oficer Gerard Gley, poszukujący śladów Mikołaja Kopernika, Julian Ursyn Niemcewicz, Tadeusz Krępowiecki, który opisał zabytki pokrzyżackie, Krystyn Lach Szyrma, badający życie naukowe Królewca, August Maksymilian Grabowski, który przygotował swoisty reportaż historyczny z tego terenu, Wincenty Pol. Celem tych podróży było poszukiwanie pamiątek narodowych oraz ich „inwentaryzacja”.

Kolejnym referatem podnoszącym tę problematykę były *„Kresowe podróże Juliana Ursyna Niemcewicza”* dr. Zbigniewa Frasa (Uniwersytet Wrocławski). Autor wskazał, iż Niemcewicz odwiedził szereg ziem przedrozbiorowej Rzeczypospolitej, a także Śląsk i Prusy Książęce. W tej ostatniej prowincji peregrynował m.in. do Elbląga, Fromborka, Braniewa, Królewca, Rynu, Kętrzyna. Pilnie zwracał uwagę na historię, ale jednocześnie

nie umknął jego uwadze i dzień dzisiejszy. Niemcewicz zwrócił również uwagę na nie istniejącą już wówczas granicę między Prusami Królewskimi a Książęcymi, na sprawy języka polskiego na tym terenie. Referat wzbogacony został omówieniem działalności uczonych Albertyny, opisem biblioteki i archiwum królewieckiego.

Prof. dr hab. Przemysław Hauser (UAM Poznań) w wystąpieniu dotyczącym *Kultury Niemców wołyńskich w okresie międzywojennym* omówił materialne podstawy bytu tej grupy ludności. Określił warunki egzystencji ludności osiadłej od wieków na Wołyniu, która po zniszczeniach wojennych swoje wysiłki skierowała przede wszystkim na odbudowę gospodarstw rolnych, podkreślił również wagę tradycjonalizmu w życiu Niemców wołyńskich. Dużo uwagi poświęcił autor działalności kulturalnej i oświatowej na tym terenie, gdzie najczęściej pracowali ludzie bez przygotowania zawodowego, tzw. kantorowie, którzy oprócz pracy w kościele nauczali także dzieci.

Wkład Polaków w organizowanie życia na terenie Litwy dokumentowało wystąpienie dr. Mieczysława Jackiewicza (WSP Olsztyn) — *Organizacje i stowarzyszenia polskie na tzw. Litwie Kowieńskiej w latach 1919—1940*. Autor scharakteryzował szereg różnego typu organizacji i stowarzyszeń narodowych, z których na szczególną uwagę zasłużyła Polska Organizacja Wojskowa (1918—1919), stowarzyszenia kulturalno-oświatowe: Polskie Towarzystwo „Oświata” (1918—1938), Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe „Pochodnia” (1924—1940), Związek Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie (1928—1938), organizacje młodzieżowe: Związek Harcerstwa Polskiego (1919—1940), Związek Polskiej Młodzieży Akademickiej (1928—1940) oraz organizacja ekonomiczna — Zjednoczenie Rolników Polaków na Litwie (1937—1940). Ten rekonesans badawczy wzbogaciło omówienie działalności Polskiego Klubu Sportowego „Sparta”, samodzielnej organizacji sportowej.

Dr Tadeusz Zienkiewicz (WSP Olsztyn) w referacie *Związki Elizy Orzeszkowej z Mińszczyzną* zwrócił uwagę, iż początki kontaktu pisarki z ziemią mińską przypadły na okres obchodów jubileuszu 25-lecia jej twórczości, a więc na lata 1891—1892. Najszerzej autor potraktował korespondencję Elizy Orzeszkowej z Kazimierzem Zdziechowskim z lat 1895—1910, ukoronowaniem której stało się zaproszenie pisarki do Rakowa pod Mińskiem. W zakończeniu referatu omówił obecność utworów Elizy Orzeszkowej w bibliotekach, księgarniach, na scenach teatralnych Mińska.

Osobie i twórczości jednego z propagatorów tradycji lwowskich poświęcone było wystąpienie dr Leokadii Hul (WSP Olsztyn) — *Motyw Lwowa w poezji Adama Zagajewskiego*. Poeta jest reprezentantem pokolenia, dla którego tamte tereny nie są już fragmentem osobistego doświadczenia; inspiracją realną nie jest już pamięć lecz wyobraźnia. Wyobrażenie Lwowa — jak stwierdziła referentka — nasycone jest realiami, zmysłowym konkretem, natomiast perspektywy istnienia Lwowa w jego poezji przejawiają się w sferze mitologizacji, poszukiwaniu duchowej ojczyzny, przestrzeni nasyconej metafizycznie, w kulturowej konfrontacji Wschodu i Zachodu.

Ukraińskie, białoruskie i litewskie „starożytnictwo” oraz folklor w „Athenaeum” Józefa Ignacego Kraszewskiego omówiła w swoim referacie dr Maria Ankułowicz-Bieńkowska (WSP Olsztyn). Pismo to próbowało przybliżyć czytelnikom kulturę i historię terenów pogranicznych byłej Rzeczypospolitej, zwracając szczególną uwagę na więzy łączące te ziemie z kulturą dawnej Słowiańszczyzny i kulturą Północy. Wiele uwagi autorka poświęciła zamieszczanym przez Kraszewskiego na łamach „Athenaeum” materiałom z kręgu ukraińskiego, białoruskiego i litewskiego folkloru i „starożytnictwa”, które były starannie opracowane, dopełniały je liczne komentarze, przypisy i objaśnienia.

Obraz Kalifornii w powojennej poezji Czesława Miłosza był tematem referatu mgr Beaty Tarnowskiej (WSP Olsztyn) — *„Nie ma tu nic, prócz witrów...” Obraz amerykańskiego Zachodu w poezji Czesława Miłosza*. Na podstawie analizy kilku wybranych

utworów autorka starała się odpowiedzieć na pytania: jakie znaczenia ewokuje kalifornijski pejzaż? Czy malowniczy pejzaż Kalifornii jest w odczuciu poety Arkadią, czy przeciwnie — symbolem jałowości, ziemią wygnania? Autorka przychyliła się ku drugiemu znaczeniu. Wykazała, że amerykański Zachód jest dla Czesława Miłosza ziemią wygnania, i to nie tylko na planie autobiografii, ale również w porządku uniwersalnym, jako symbol ludzkiego wydziedziczenia, czy utraty stanu oznaczonego mianem raj.

Referat mgr Barbary Ciesielskiej (WSP Olsztyn) *Pogranicze polsko-żydowskie w powieści Kazimierza Traciewicza „Jom Kipur”* był poświęcony analizie powieści krakowskiego literata, przedstawiciela starszego pokolenia polskich prozaików. Autorka zwróciła uwagę na przedstawione w powieści stosunki polsko-żydowskie w okresie od wybuchu drugiej wojny światowej do pogromu kieleckiego w 1946 r. Dużo miejsca w wystąpieniu zajęła charakterystyka tradycyjnej kultury żydowskiej, obyczajów i wiary, także rytualnych świąt żydowskich z tytułowym Jom Kipur na czele.

Program sesji zamykały wystąpienia mgr Agaty Smółki (Uniwersytet Wrocławski), która mówiła na temat *Stefan Żeromski i Zofia Kossak-Szczucka wobec Ziemi Zachodnich i Północnych* oraz Anity Borawskiej, studentki WSP w Olsztynie prezentującej *Problem alienacji w dziennikach Herlinga-Grudzińskiego, Gąbrowicza, Konwickiego, Tyrmanda*. Referentka przedstawiła analizę problemu wyobcowania jednostki z rzeczywistości, ze społeczeństwa (alienacja fizyczna), wyobcowania pogładowego, światopoglądowego i psychologicznego.